

## ДОСЛІДЖЕННЯ АРХІВНИХ ТА КНИЖКОВИХ ФОНДІВ

УДК 091.5:27-36ВОЛJ(477-25)"16"

*Наталія Петрівна Бондар,*  
кандидат історичних наук,  
*Тетяна Андріївна Бургомістренко,*  
кандидат історичних наук  
Національна бібліотека України  
імені В. І. Вернадського

### **РІДКІСНИЙ ПРИМІРНИК «ЖИТТЯ СВЯТОГО ВОЛОДИМИРА» (КИЇВ, 1670) У СКЛАДІ РУКОПИСНОГО ЗБІРНИКА ЖИТТЯ СВЯТИХ ЯК ДЖЕРЕЛО ВИВЧЕННЯ КИЇВСЬКОЇ АГІОГРАФІЇ XVII СТ.**

Надано характеристику рідкісного примірника стародруку «Житіє святого Володимира» 1670 р., зокрема підтверджено датування книги. Висвітлено історію публікації «Житія». Здійснено комплексний опис усього рукописного житійного кодексу, проаналізовано його склад, особливості, власницькі записи та філіграні паперу. Археографічне дослідження виконане на тлі розгляду формування українського агіографічного комплексу другої половини XVII – початку XVIII ст.

*Ключові слова:* Збірник житій святих з колекції Церковно-археологічного музею при Київській духовній академії, примірник київського видання «Житіє святого Володимира» 1670 р., житія давньоукраїнських святих, рукописні книги, збірники-конволюти, рукописні кодекси, філіграні.

В українській культурі XVII ст. органічно співіснували дві книжні традиції – рукописна та друківна, зокрема остання мала значний вплив на розвиток та побутування рукописних книг. Хоча поступово стародруківна книга, репертуар якої закономірно розширювався, дещо відтісняла рукописну, рукописна книга теж розвивалася, видозмінювалася та набувала якісно нових властивостей: розширювалася її жанровість, вона починала наслідувати особливості оформлення та ілюстрування стародруків, змінювалося її тиражування тощо. Співіснування друківної та рукописної книги призводило до функціонування їхніх різноманітних симбіозних форм, зокрема утворених шляхом фізичного об'єднання текстів рукописних та друківних.

Традиційно в книгознавчій науці для такого змістового наповнення різних книжкових пам'яток унаслідок їх об'єднання під однією обкладинкою використовується поняття конволют. У працях термінологічного характеру, зокрема в «Словнику книгознавчих термінів», конволют визначається як «збірник, складений власником з різного роду публікацій, рукописів та інших текстів чи графічних матеріалів, об'єднаних за певним принципом» [1, с. 81]. Складові конволюту зводяться алігатами. Давні збірники-конволюти можуть містити суто рукописні або друковані частини, або бути змішаними з рукописних та друкованих алігатів, а також включати некнижні документи, листи, окремі самостійні гравюри або малюнки. Поширеними є випадки прилучення до друкованих книг рукописних додатків різноманітного змісту, вставлених здебільшого в кінці книги, рідше в середині. Іноді стародруковані видання слугували доповненнями до рукописних кодексів.

Атрибуція та кваліфікований опис змішаних збірників-конволютів є складними та копіткими, оскільки потребують навичок роботи з різними видами документів, і поширенішими є випадки, коли пріоритетно досліджується рукописна частина і поза увагою залишається друкована, або навпаки.

Особливості рукописних збірників-конволютів XVII ст., які складаються з декількох кодикологічних різночасових частин, висвітлені в працях О. М. Апанович [2, 3], М. Б. Боянівської [4], А. М. Бовгирі [5], В. Я. Фрис [6] та ін. Особливості конволютів, основу яких складають стародруки, розглянуто у публікаціях Н. П. Бондар та Р. Є. Кисельова [8, с. 29–31], Н. В. Заболотної [9] та ін. У роботі А. М. Бовгирі розмежовано поняття збірник і конволют відповідно до змісту [5, с. 191]. В першому випадку змістове наповнення визначалося переписувачем (упорядником), до книги одразу переписувався певний корпус текстів, а її вільні аркуші призначалися для довільних записів читачів і власників, що давало можливість реконструювати читацьке середовище, в якому перебувала рукописна книга. Конволюти ж склалися штучно, з розрізнених частин рукописних книг, об'єднаних під однією оправою, часто без жодного сюжетного задуму, задля збереженості текстів.

В. Я. Фрис також надає рукописним збірникам окрему позицію, зокрема до даної категорії вона відносить здебільшого книги, склад яких був несталим, бо вибір статей залежав від уподобань переписувача та актуальності чи доречності тієї або іншої статті [6, с. 105]. Однак на практиці поєднання разом різних рукописних та стародрукованих текстів, а також інших видів документів дає дуже широкий специфічний у своїй різноманітності матеріал. Узагальнивши позиції дослідників, можна констатувати, що однозначно питання відносно градації та термінологічного ви-

значення рукописних, друкованих або змішаних збірників-конволютів не є усталеним, за нашими оцінками, воно перебуває на стадії емпіричного накопичення фактографічного матеріалу. Проте більш поширеними є такі збірники-конволюти, що об'єднані і з метою кращої збереженості, і тематично обгрунтовані чи вмотивовані.

Відтак спробуємо на практиці розглянути питання про поєднання рукописних та друкованих українських агіографічних текстів шляхом вивчення складу Збірника житій святих, найдавніші частини якого укладено в 1671 р., що містить рукописні та друковані складові як XVII, так і XVIII ст. Збірник житій святих зберігається в Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (ІР НБУВ), він належить до збірки Церковно-археологічного музею при Київській духовній академії (ЦАМ КДА), шифр зберігання ф. 301, № 416 Л. До наукового обігу даний збірник уперше залучив на початку XX ст. О. О. Лебедев, який провів датування рукопису та охарактеризував його особливості, навівши власницькі записи та облікувавши із усіх складових переважно житійні тексти [10, с. 168–170, № 416].

Досліджуваний збірник-конволют має формат у 4°, умовно його можна розділити на декілька частин, – першу і основну становить рукописний збірник житій святих 1671 р. (арк. 2–347, розміри 190 x 155 мм); другу – стародрук «Житіє св. Володимира» (арк. 348–359 зв.; розміри 188 x 151 мм); третю частину кодексу, що формально зберігається в складі цієї ж одиниці зберігання, але не приплетена до житійного комплексу, становить уривок зі збірника повістей та житій XVIII ст. (арк. 360–374 зв., формат у 8°, розміри 160 x 95 мм). До цього кодексу варто застосовувати визначення «збірник-конволют», оскільки основні частини складають рукопис і підшитий до нього стародрук, а остання, третя, окремо прошита і просто вкладена до книжного блоку.

Рукописні житія святих у складі Збірника 1671 р. написані церковнослов'янською мовою української редакції. Всього в збірнику збережено 41 зошит, деякі аркуші вирізані або окремо вклеєні, початок і кінець збірника втрачений. Відповідно до фоліації, проставленої олівцем, у рукописі збережено 373 аркуші. Відповідно до пагінації часу створення збірника, проставленої темно-коричневим чорнилом, пам'ятка починається з аркуша 4. Всього в складі пронумеровано 603 аркуші, збірник починається з аркуша 30 із текстом «Наука на Покрову Пресвятої Богородиці». З книжного блоку випадають арк. 1–6, 9, 17–19, 28–35, 108–111, 198–200, 237/238, 331/332, 347. Стан збереження книжкової пам'ятки свідчить про її активне використання. Аркуші рукопису забруднені плямами від волоти, воску, чорнила, наявні сліди шкідників.

Основна рукописна текстова частина 1671 р. написана півуставом другої половини XVII ст., додаток – скорописом XVIII ст. В основному рукописному тексті збережені титла та виносні літери. Текст розділений на слова. На сторінці розташовано по 23 рядки. Рукопис оздоблений скромно, серед прикрас привертає увагу наклеєна на аркуш 253 стародрукована заставка, до аналізу якої ми звернемося далі. Заголовки та ініціали однотипні. Зокрема заголовки, виконані в'яззю, кіноварні, ініціали теж кіноварні, великі, тонкі, а на аркушах 10, 279 зв. з рослинними елементами і лише на арк. 10 та 52 заголовки та ініціали виконані з використанням зеленої фарби. Кінцівки на арк. 51, 70 зв., 106 одноконусні.

У рукопису наявні декілька записів: 1) запис писця, ієродиякона Самуїла, Київського Видубицького Михайлівського монастиря, на арк. 10–14: «Сія Книг власная есть / [мнстира ст: Архистратига Михаила / видубицького Кіевсого] / Писалі ю недостойні / Ієродияко(н̄) Самоиль, Ё: року ≠ах̄оа (1671)», про те, що збірник завершено в 1671 р.; 2) запис, на арк. 4–9, в якому вказано, що частина збірника, Наука на Покрову Пресвятої Богородиці, написана на святого Олексія: «На стаго / Алеѣзия / Писалося: / именуемаго / человѣка / божія». Ці два записи зовсім різні за своїм почерком та особливостями написання, тож точно сказати про особу писця не можна. На звороті верхньої кришки оправи є більш пізній запис 1889 р., зі вказівкою, що рукопис подаровано до ЦАМ пані Ораторської.

Аналізуючи походження та побутування збірника житій 1671 р., варто зважити на той факт, що М. І. Петров на початку XX ст., досліджуючи рукописну збірку Видубицького монастиря, відзначив, що при монастирі збереглося всього шість рукописних книг [16, с. 251]. Оскільки в публікації М. І. Петрова 1886 р. даний рукопис не зазначено, хоча в записі агіографічного збірника вказано на його походження з Видубицького монастиря, вірогідно на той час він вже кудись перемістився з видубицької збірки. Можливо, деякі рукописи були вивезені під час пожежі 1760 р., але цей аспект викликає більше запитань, аніж відповідей і потребує детальних майбутніх досліджень.

Точно датувати рукописну частину збірника можна, спираючись на перший датований запис 1671 р., філігранологічний аналіз використаного паперу підтверджує таке датування. На аркушах збірника виявлено низку водяних знаків, ідентифікованих за філігранологічними довідниками Т. Діанової та Л. Костюхіної (1980) [11], Т. Діанової (1993, 1997) [12, 13], І. Каманіна та О. Вітвіцької (Каманін) [14] та Е. Лауцявічюса (1967) [15]:

1. «Аламода» (напр., арк. 2, 245–246, 248–255, 314–317, 321, 331–332) – сх. Діанова (1980) № 1259 (1688 р.);

2. «Герб Бриг» (напр., арк. 4, 5, 177–182, 236–239) – сх. Лауцявічюс № 1228 (1673 р.);

3. «Лев» (напр., арк. 12–14, 342–345) – сх. Діанова (1980) № 870 (1660 р.);
4. «Орел двоголовий I» (напр., арк. 22–25, 242–247) – сх. Лауцявічюс № 436 (1675 р.);
5. «Орел двоголовий II» (напр., арк. 39–40) – сх. Лауцявічюс № 426 (1673 р.);
6. «Голова блазня I» (напр., арк. 51–56) – сх. Діанова (1993) № 857 (1660 р.);
7. «Гриф» (напр., арк. 197) – сх. Лауцявічюс № 999 (1698 р.);
8. «Ріг» (напр., арк. 348) – сх. Каманін, Вітвіцька № 829 (1699 р.);
9. «Голова блазня II» (напр., арк. 352–355) – под. Діанова (1997) № 564 (1667, 1668 рр.);
10. «Поштар» (напр., арк. 368–369) – сх. Лауцявічюс № 2759 (1721 р.).

Оправа книги є сучасною основній рукописно-друкованій частині, виготовлена вона в XVII ст. і типова для тодішнього книжного київського середовища, – дерев'яні дошки в шкіряному суцільному покритті з рослинними накатками та ромбовидним середником. Оправа збереглася в незадовільному стані: шкіряне покриття розірване, застібки втрачені, форзаци наявні частково. Блок книги від'єднаний від оправи.

При останньому перешитті рукопису була сплутана послідовність аркушів відповідно до тексту. Нами встановлена згідно зі змістом правильна послідовність житій за аркушами: арк. 1–2 зв.: Показчик житій; арк. 3–347: Вибрані житія святих; арк. 348–359 зв. (348–348 зв. – ркп., решта – стародрук, 1670 р.): Рівноап. вел. кн. Володимира, 15 липня; арк. 360–374 зв.: Повісті та житія (XVIII ст.): Уривок про смерть і рицаря (арк. 360–362); Повість про христоролюбивого купця (арк. 362 зв.–364 зв.); Повість про диявола (арк. 364 зв.–368 зв.); Житіє прп. Онуфрія Великого (арк. 369–374 зв.).

Комплексне дослідження житійного рукописного збірника спонукало до детального аналізу рідкісного примірника стародрукованого «Житія св. Володимира», вміщеного в його складі на аркушах 348–359 зв. [17]. Друкований текст не має титулу і не містить вихідних відомостей, що є підставою для його атрибуції та ідентифікації. Спробуємо проаналізувати примірник «Житія св. Володимира» і як самостійне видання, і як складову тематичного збірника-конволюту, складеного в київському монастирському середовищі 1670-х років, що є проявом «другої хвилі» формування українського житійного комплексу ранньомодерної доби.

Загалом в останніх десятиліттях XVII ст. «Житіє св. Володимира» було широко розповсюджене в Україні, зокрема в Києві. Значна кількість його рукописних списків, що походять з київських монастирських збірників та становлять науковий інтерес для дослідників, представлена в тому

числі у фонді ІР НБУВ, – це рукописні пам'ятки з Києво-Печерської лаври (ф. 306, № 370, арк. 525–532 зв.) [16, с. 119–120], Михайлівського Золотоверхого монастиря (ф. 307, № 491 (т. 3), арк. 26 зв.–31) [16, с. 202]; Києво-Софійського собору (ф. 312, № 278, арк. 434 зв.–439; № 279, арк. 307 зв.–312 зв.) [18, с. 92] та ін.

На сьогодні відома значна кількість наукових досліджень, присвячених життю святого рівноапостольного князя Володимира – варто вказати праці П. В. Владимірова [19], В. М. Перетца [20], Г. І. Павленко [21, 22] та ін. Найбільш сучасним та ґрунтовним дослідженням життєвих текстів св. Володимира є праця І. В. Жиленко «Пізнє українське життя святого князя Володимира» [23], однак у ній, на жаль, детально не висвітлюється історія давнього друку життєвих текстів.

І загалом ця історія публікації тексту життя св. Володимира в XVII ст. виглядає не дуже дослідженою. Основним джерелом відомостей про стародруковані видання «Життя св. Володимира» служить «Каталог стародруків, виданих в Україні» 1981–1984 рр., укладений Я. П. Запаском та Я. Д. Ісаєвичем [7]. У відповідності до нього за стародрукований період, тобто впродовж XVI–XVIII ст., твір двічі виходив самостійним виданням – близько 1670 р. [7, с. 83, № 469] та 1700 р. [7, с. 116, № 758]. Текст «Життя св. Володимира» був опублікований також у складі унівського видання «Викладу о церкві» 1670 р., автором «Викладу» вважається Феодосій Софонович [7, с. 83, № 473].

Обидва київські видання не мають титулів, де було б зафіксовано відомості про місце та час друку і друкарню, відтак датовані видання за іншими джерелами. Щодо першого київського видання, то в бібліографії кирилических стародруків, що передувала каталогу Я. П. Запаса та Я. Д. Ісаєвича, воно датується не пізніше 1673 р. [24, с. 18, № 120], оскільки вже в 1672 р. київські посланці привозили «Тетрадь святого Володимира» на продаж до Москви серед інших видань київського друку [25, с. 358]. У виданні 1670 р., відповідно до бібліографічних каталогів, міститься 12 нумерованих аркушів, є 24 та приблизно 28 рядків на сторінці, текст видання розміщений у лінійних рамках. Розмір шрифту (10 рядків) 63 мм. Видання рідкісне, зафіксоване в чотирьох збірках – у Російській національній бібліотеці, Російській державній бібліотеці, Львівській національній науковій бібліотеці ім. В. Стефаніка, Львівському національному музеї ім. А. Шептицького.

Видання близько 1700 р. складається з 12 нумерованих аркушів, містить 24 рядки на сторінці, текст видання розміщено в лінійних рамках. Розмір шрифту менший порівняно з попереднім, становить 62 мм. Зазначається наявність примірників лише в двох збірках – в Російській національній бібліотеці та у Львівській національній науковій бібліотеці ім. В. Стефаніка.

Варто сказати декілька слів і про унівський друк «Викладу о церкві» Феодосія Софоновича 1670 р., в складі якого вміщено «Житіє св. Володимира». Книжку видано в друкарні Унівського Успенського монастиря. Основну частину видання складає безпосередньо текст «Викладу», далі на 13 нумерованих сторінках надруковане «Житіє св. Володимира». Друк здійснено також форматом у 4°. В післямові друкаря С. Станницького зазначено, що книжка є передруком київського видання [7, с. 83, № 473]. Примірники видання рідкісні, є в збірках Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника, Львівського національного музею ім. А. Шептицького, Львівського історичного музею, Російської державної бібліотеки, Російської національної бібліотеки, Наукової бібліотеки Санкт-Петербурзького університету. Долучення «Житія св. Володимира» до «Викладу о церкві» Феодосія Софоновича спонукало дослідників, зокрема Ю. А. Мицька, висловити припущення про те, що до написання чи підготовки тексту «Житія» мав відношення той само Феодосій Софонович [25, с. 6]. Хоча документальне обґрунтування авторства «Житія св. Володимира» Ф. Софоновича нам невідоме, певним аргументом може служити написання ним історичної «Хроніки з літописців стародавніх» [27], відомої нам з рукописних списків XVII ст. Також Феодосій Софонович у 1669–1670 рр. працював над житійними текстами про великомученицю Варвару [27, с. 15], мощі якої зберігалися в Києво-Михайлівському Золотоверхому монастирі, ігуменом якого був Ф. Софонович, – це тексти «Мученія св. великомучениці Варварі» та «Повісті о преславних чудах», останній був виданий пізніше в складі «Акафісту св. Варварі» Й. Кроковського 1698 р. [7, с. 33, № 167]. Дотичність Ф. Софоновича до текстів про великомученицю Варвару також пояснює його звернення до житійних текстів. До речі, до видання «Хроніки» 1992 р. долучено репринтний передрук унівського видання «Викладу» 1670 р. разом із «Житієм св. Володимира» [27, с. 265–284].

Згідно з бібліографічними джерелами, перше видання «Викладу» було зроблене в друкарні Києво-Печерської лаври в серпні 1667 р. форматом у 4° на 28 аркушах [7, с. 78, № 440], однак, наскільки можна судити з бібліографії, в його складі не було «Житія св. Володимира». Відомий один унікальний примірник цього видання, що зберігається в Російській державній бібліотеці. Наступного року, в червні, «Виклад о церкві» Феодосія Софоновича було передруковано в печерській друкарні форматом у 8° на 26 аркушах, відповідно до бібліографії, – знову без житія Володимира [7, с. 80, № 448]. Це видання теж рідкісне, є в Російській національній бібліотеці, Російській державній бібліотеці та Львівському національному музеї ім. А. Шептицького. Однак варто вказати, що незайвою була б наукова розвідка, яка дослідила б усі ці видання. Наприклад, у передмові до

«Хроніки» Ю. А. Мицик вказує на появу «Житія св. Володимира» саме в складі раних київських друкованих «Викладів» [27, с. 14], тоді цілком логічно виглядає його передрук у складі унівського видання.

Повернувшись до аналізу друку «Житія св. Володимира» 1670 р., відмітимо, що в каталозі Я. П. Запаса та Я. Д. Ісаєвича примірник з колекції ЦАМ КДА не зафіксований [7, с. 83, № 469]. Попри це він відомий дослідникам давньої української літератури, саме за ним перевидаєно «Житія» в збірнику «Українська література XVII ст.» в серії «Бібліотека української літератури» [28, с. 403–414, 576], де правильно визначено, що це видання 1670 р. Текст «Житія св. Володимира» ще раніше опублікований Г. І. Павленко [21, с. 160–179], однак чомусь не зазначено про передрук стародруку, а не рукопису.

Надруковано «Житіє св. Володимира» форматом у 4° (розміри 188 x 151), складається воно з 11 аркушів. Як ми зазначали вище, текст зберігся не повністю, відсутній перший аркуш з початком житійного тексту. Внаслідок цього заголовок та початок житійного тексту відновлені на окремому аркуші півуставом, у цілому повторюючи організацію сторінки стародруку. Оскільки примірник «Житія» зберігся без початкового аркуша, а інші аркуші містять сліди замокання та пошкоджені краї, це свідчить про активне читання та навіть «зачитування» твору, який початково використовувався самостійно, а в подальшому для збереженості був включений до конволюту.

Звірка фото стародруку «Житіє св. Володимира» з фонду НБУВ з відповідними сторінками примірника видання 1670 р. збірки Російської державної бібліотеки показала ідентичність набору обох примірників, відтак дала можливість підтвердити, що київський примірник, захований серед рукописних житійних алігатів і внаслідок цього не включений до сучасних бібліографічних каталогів, належить до видання друкарні Києво-Печерської лаври 1670 р. (дякуємо за допомогу Ю. Е. Шустовій). Інших примірників цього видання в збірці НБУВ немає.

Спробуємо коротко охарактеризувати особливості видання «Житія св. Володимира» 1670 р. Це – друк в одну фарбу, гравіровані оздоблення колонтитулів, сторінки в лінійних рамках. Прикрашає видання одна гравірована заставка із зображенням Ісуса Христа з розкинутими руками на тлі квітів (зображення у вигляді чорних контурів на білому тлі), традиційно розташована зверху перед початком тексту [24, с. 80, іл. № 825 ], а також два гравіровані ініціали на цьому ж аркуші – «Б» (на цьому ж аркуші) та «С» (на звороті початкового аркуша). Обидва ініціали квадратні, зображення біле на чорному тлі, ініціали різняться поміж собою стилістичною, часом виготовлення, станом дефектності та розмірами, вони також не подібні із заставкою, що свідчить про відсутність єдиного задуму ху-



дожнього оформлення видання. Загалом практика використовувати стилістично різномірні прикраси, не переймаючись їх негармонійністю, була притаманна видавничій справі того часу і особливо стосувалася дрібних видань. Оскільки в аналізованому примірнику НБУВ початкового аркуша немає, тож і відсутні ці художні елементи оформлення тексту. Інші оздоблення видання – лінійні рамки та чотири елементи виливних прикрас у колонтитулах, що по два обрамляють з обох боків назву «Житіє» та «св. Владымера». У виданні також використано кустоди та друковані маргіналії на полях. Вихідних відомостей, тобто зазначення часу та місця друку і друкарні, немає ані на початку, ані в кінці книги, і це теж було характерним при друці невеликих за обсягом видань.

Рукописний титул у цілому відтворює титул друкований, однак зі змінами. На титулі стародруку вміщено такий текст: «Житіє с[вятого] и равноап[о]с[то]л[но]го // вел[кого] кн[я]зя кієвского Владымера, Всея Росіи самодержца, нареченнаго // в с[вя]том кр[е]щеніи Василя, который окр[е]стиль // всю Землю Рускую. Выбрано з Лѣтописца Русаго // Пр[е]-подобнаго Нестора Печерского». Текст рукопису розпочинається з календарної дати пам'яті св. Володимира «М[ѣсяц]а июля в сі [=15] д[е]нь», далі вміщено таку ж назву з відмінностями в написанні деяких літер.

Час друку книжки приблизно підтверджує наявна на його аркушах філігрань *Голова блазня*, подібна до зображення в альбомі Т. Діанової (1997) під № 564 (1667, 1668 pp.) [13]. Для друку «Житія» використано доволі якісний папір, подібний до паперу інших лаврських видань того ж часу.

Цікавою особливістю збірника-конволюту є використання на аркуші 253 (за давньою нумерацією арк. 329) гравірованої заставки друкарні Києво-Печерської лаври. Заставку вміщено перед текстом «М[ѣ]с[я]ца іануаріа кз [=27]. Слово на Пренесе//ніе чесных[ъ] мошей иже во с[вя]тых[ъ] отца нашего // Иоанна Златоустаго». Це не та заставка, яку розміщено на першому аркуші «Житія св. Володимира» 1670 р. [24, № 843], втраченому в примірнику НБУВ. Заставка перед текстом про перенесення чесних мошей Іоанна Златоуста сюжетна, із зображеннями в трьох медальйонах Христа, Богородиці та Іоанна Хрестителя. Довідкові видання стародрукованої орнаментики Києво-Печерської лаври, зокрема каталог-альбом «Украинские книги кирилловской печати», дають можливість встановити, що виявлену заставку було використано в багатьох лаврських виданнях того часу, які хронологічно охоплюють 1659–1698 pp. [24, с. 82, іл. № 843, с. 46], серед цих видань – «Ключ разумінія» І. Галятовського 1659 р., Октоїх 1670 р., «Огородок Марії Богородиці» А. Радивилівського 1676 р., Акафісти 1677 р., Требник 1681 р., Канони Богородиці 1697 р., «Акафіст великомучениці Варварі» І. Кроковського 1698 р., «Сказаніє об обретеніи честних мошей княжни Юліаніи» 1698 р.

Вірогідне й пізніше використання цієї заставки, однак київська лаврська орнаментика XVIII ст. поки не відображена в альбомах, і знайти її відбитки можна лише шляхом фронтального перегляду київських стародруків. Цікаво, що й вирізка, використана в рукопису, і гравірована заставка в стародруках вже від першого використання мають ушкоджений стан у вигляді обох обломлених країв. У такому дефектному стані заставка використана вже в першому виданні «Ключ розуміння» І. Галятовського 1659 р., тобто вона зазнала втрат раніше.

Варто вказати, що серед текстів хоча й переважають житійні оповіді давніх загальнохристиянських святих, однак є кілька текстів, пов'язаних з київським колом святих православних. Зокрема, в складі збірника є «Житіє Бориса і Гліба, в святом крещенні Романа і Давида» (на арк. 59 зв. – 70, за давньою нумерацією – арк. 117 зв. – 129 зв.). Цікаво, що цей текст спочатку було неправильно названо в початковому заголовку «Житієм св. Володимира», цю ж неправильну назву повторено в верхніх колонтитулах, а потім помилкову назву заклеєно, а в колонтитули внесено виправлення. Причиною плутанини стали початкові слова житія мучеників Бориса й Гліба «Святій и великій князь Владымерь...».

З київською друкованою книжністю пов'язаний текст з рукописного додатка XVIII ст. «Повість удивителна о диавол, како приде ко великому Антонію». Цей твір було видано в Києво-Печерській друкарні у 1626 р. під назвою «От отечника скитскаго повість удивителна, о диавол, како прийде к великому Антонію» [7, с. 44, № 150].

Варто проаналізувати й контексти друку видання «Житія св. Володимира» у 1670 р. За період з кінця 1660-х до 1680-х років Києво-Печерською друкарнею були видані також інші невеликі житійні твори, серед яких «Житіє Іоанна Рильського» (1671 р.) [7, с. 86, № 491], «Житіє Іоанкія Великого» (1672–1677 рр.) [7, с. 90, № 521]; «Служба і житіє Николая Мирлікійського» (1680 р.) [7, с. 96, № 588] та ін. Вірогідно, частина дрібних житійних текстів того ж часу не збереглася або ж не атрибутована. Загалом друк цих агіографічних творів, як і таких відомих історичних та агіографічних пам'яток, як «Києво-Печерський патерик» та «Синопсис», став відзеркаленням другого етапу формування друкованого житійного пантеону українських православних святих, що тривав у Київській митрополії впродовж 1660–1710 рр. Цю роботу було розпочато ще за часів лаврського архімандрита, а пізніше київського митрополита Петра Могили, що усвідомлював і активно втілював у життя ідею піднесення пантеону давньоруських святих, серед яких святі рівноапостольні київські князі Володимир та Ольга, святі мученики Борис та Гліб, печерські отці, насамперед святі Антоній та Феодосій.

Активним і більш продуктивним послідовником П. Могили в сенсі кількості виданих історичних та житійних пам'яток став Інокентій Гізель, що очолював Києво-Печерську лавру з 1656 по 1683 р. Саме його або й цілісний науковий осередок того часу можна вважати ініціаторами друку житійних видань. Варто зауважити, що формування давньоукраїнського житійного комплексу було складовою загального процесу створення української агіографії всіх православних святих, що втілилася в чотирьох томах «Житій святих» Дмитрія Туптала, виданих друком у Києво-Печерській лаврі впродовж 1689–1705 рр.

Цікаво, що й «Синопис», і дрібні житійні видання були ще раз передруковані близько 1700 р., також без зазначення дати друку. Відтак можна припустити зацікавленість й інших лаврських книжників кола Інокентія Гізеля в друці цих видань, наприклад, Варлаама Ясинського та Йосафа Кроковського, перший з яких на рубежі століть був митрополитом Київським, другий – лаврським архимандритом.

До речі, у виданні «Синопису» вміщено гравіроване зображення св. Володимира із зазначенням 1680 р., що цілком би могло ілюструвати видання його житія.

У контексті аналізу створення збірника житій святих 1671 р. варто спробувати проаналізувати персоналії, дотичні до тогочасних київських кіл у терені формування агіографічних творів. Відомостей про вказаного в записі ієродиякона Самуїла, вірогідно, видубицького ченця, нам віднайти не вдалося. Ігуменом Видубицького Михайлівського монастиря в цей час був відомий книжник св. Феодосій Углицький, що очолював монастирську братію з 1664 по 1687 р. Вже згаданий Феодосій Софонович був у 1655–1672 рр. на ігуменстві в Києво-Михайлівському Золотоверхому монастирі. Архимандритом Києво-Печерської лаври був вже згаданий Інокентій Гізель. Дотичним до процесу друку «Житія св. Володимира» став і архимандрит Унівського Успенського монастиря Варлаам Шептицький (1647–1715), який був очільником обителі впродовж 1668–1715 рр.

Проаналізувавши і особливості видання та примірника, вірогідно, київського Житія 1670 р., і дослідження пам'ятки, можемо дещо змістити акценти. Більш справедливим видається припущення Я. П. Запасака та Я. Д. Ісаєвича щодо того, що «Житіє св. Володимира» було підготовлене і спершу надруковане в Києві, а вже потім перевидане в складі унівського «Викладу о церкві» Феодосія Софоновича. Аналіз джерельної бази досліджень засвідчує недостатню вивченість питання щодо відповідності тексту «Житія св. Володимира» у трьох виданнях XVII ст. Вважається, що всі три тексти ідентичні.

Невірною виглядає позиція, коли при дослідженні текстів, відомих як у рукописному, так і в друкованому вигляді, увага дослідників більше

зміщується до рукописних збірників, а не до друкованих текстів, унаслідок чого популярність книжкової пам'ятки загалом і житійної зокрема визначається кількістю збережених рукописних копій. Дійсно, до сьогодні збереглися нечисленні примірники друкованих «Житій», але вплив друкованих тиражованих текстів, що вийшли з-під верстатів друкарні Києво-Печерської лаври, був незрівнянно більшим, аніж вплив розповсюджених у цей час рукописних списків як цього твору, так і загалом житійних рукописних творів київського походження. Відтак у тому середовищі, де були поширені друковані тексти, створювати ідентичні рукописні потреби не було.

Отже, атрибуція та дослідження агіографічного рукописного збірника 1671 р., в складі якого зберігся рідкісний примірник «Житія св. Володимира» Києво-Печерського друку близько 1670 р., продемонстрували синкретизм рукописної та друкованої книжності київських кіл останніх десятиліть XVII ст., взаємовплив таких текстів, цікаві деталі їхнього спільного побутування і окреслили необхідність комплексного вивчення рукописних і друкованих книжкових пам'яток, у тому числі й агіографічних.

### Список використаних джерел

1. В. Я. Буран, В. М. Медведєва, Г. І. Ковальчук, М. І. Сенченко. Словник книзнавчих термінів. – К. : Вид-во Аратта, 2003. – 160 с.
2. Апанович Е. М. Книговедение и его задачи в свете актуальных проблем советского книжного дела // Проблемы рукописной и печатной книги. – М., 1976. – С. 158–167.
3. Апанович Е. М. Рукописная светская книга XVIII в. на Украине. Исторические сборники. – К., 1983. – 221 с.
4. Боянівська М. Б. Книгописання // Історія української культури : українська культура XIII – першої половини XVII століть : у 5 т. / гол. ред. : Б. Є. Патон ; НАН України. – К. : Наук. думка. – 2001. – Т. 2. – С. 510–525.
5. Бовгира А. М. Рукописні історичні збірники в гетьманщині XVIII ст. // Історіографічні дослідження в Україні : зб. наук. пр. – К., 2010. – Вип. 20. – С. 179–196.
6. Фрис В. Я. Історія кириличної рукописної книги в Україні : X–XVIII ст. / Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, Наук. б-ка. – Львів, 2003. – 188 с.
7. Запаско Я. П., Ісаєвич Я. Д. Каталог стародруків, виданих на Україні. – Кн. 1 : 1574–1700. – Львів : Вища школа, 1981. – 136 с.
8. Бондар Н. П. Кириличні стародруки XV–XVII ст. у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського / уклад. Н. П. Бондар, Р. Є. Кисельов, за участю Т. М. Росовецької ; заг. ред. Г. І. Ковальчук. – К., 2008. – 232 с.
9. Заболотна Н. В. Конволюти почаївських кириличних стародруків з виданнями інших друкарень у світлі книжкової культури України XVIII ст. : формування й побутування (на прикладі примірників з фондів НБУВ) // Наукові праці НБУВ. – К., 2016. – Вип. 44. – С. 225–238.

10. Лебедев А. Рукописи Церковно-археологического музея Императорской Киевской духовной академии. – Саратов : Волга, 1916. – 472 с.
11. Дианова Т. В., Костюхина Л. М. Водяные знаки рукописей России XVII в. по материалам отдела рукописей ГИМ. – М. : ГИМ, 1980. – 172 с.
12. Дианова Т. В. Филигрانی XVII века по старопечатным книгам. – М. : ГИМ, 1993. – 192 с.
13. Дианова Т. В. Филигрانی XVII–XVIII вв. «Голова шута» : каталог. – М. : ГИМ, 1997. – 166 с.
14. Каманін І., Вітвіцька О. Водяні знаки на папері українських документів XVI–XVII ст. (1566–1651). – К. : Друк. ВУАН, 1923. – 144 с.
15. Лауцявичюс Э. Т. Бумага в Литве в XV–XVIII веках: атлас = Paper in Lithuania in XV–XVIII centuries: atlasas. – Вильнюс : Минтис, 1967. – 577 с.
16. Петров Н. И. Описание рукописных собраний, находящихся в городе Киеве. – Вып. 2 : Собрания рукописей Киево-Печерской Лавры, Киевских монастырей Златоверхо-Михайловского, Пустынно-Никольского, Выдубицкого и женского Флоровского и Десятинной церкви. – М., 1896. – 294 с.
17. Добрянська Т. А. Друковане «Житіє св. князя Володимира» у складі рукописного збірника 1671 р. // Бібліотека. Наука. Комунікація : формування національного інформаційного простору : матеріали Міжнар. наук. конф. (Київ, 6–8 жовтня. 2016 р.). – К., 2016. – С. 161–163.
18. Петров Н. И. Описание рукописных собраний, находящихся в городе Киеве. – Вып. 3 : Библиотека Киево-Софійського собора. – М. : Университетская типография, 1904. – 307 с.
19. Владимиров П. В. Южнорусское житие св. Владимира XVII в. // Киевская старина. – Прилож. – 1889. – Т. 24. – № 2. – С. 11–20. – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/rizne/star20.htm>.
20. Перетц В. Н. Исследования и материалы по истории старинной украинской литературы XVI–XVIII веков. – М. : АН СССР, 1962. – 118 с. – Режим доступу: [https://eknigi.org/gumanitarnye\\_nauki/144155-issledovaniya-i-materialy-po-istorii-starinnoj.html](https://eknigi.org/gumanitarnye_nauki/144155-issledovaniya-i-materialy-po-istorii-starinnoj.html).
21. Павленко Г. І. Становлення історичної белетристики в давній українській літературі. – К. : Наук. думка, 1984. – 325 с.
22. Павленко Г. І. Іпостась Володимира Святого в українських рукописних житіях XVII–XVIII ст. // Магістеріум: зб. наук. праць. – К. : СтилоС, 2002. – Вып. 8: Літературознавчі студії. – С. 63–71. – Режим доступу: [http://mag.ukma.edu.ua/index.php?option=com\\_content&task=view&id=22](http://mag.ukma.edu.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=22).
23. Жиленко І. В. Пізні українські житія святого князя Володимира. – К. : Фенікс, 2013. – 431 с. – Режим доступу: [http://shron.chtyvo.org.ua/Zhylenko\\_Iryna\\_Volodymyrivna/Pizni\\_ukrainski\\_zhyttaa\\_sviatoho\\_kniazia\\_Volodymyra.pdf](http://shron.chtyvo.org.ua/Zhylenko_Iryna_Volodymyrivna/Pizni_ukrainski_zhyttaa_sviatoho_kniazia_Volodymyra.pdf).
24. Украинские книги кирилловской печати XVI–XVII вв. : каталог изданий, хранящихся в Государственной библиотеке СССР им. В. И. Ленина. – Вып. 2, т. 1 : Киевские издания 2-й пол. XVII в. / сост. А. А. Гусева, Т. Н. Каменева, И. М. Полонская. – [М., 1981]. – 322 с.
25. Титов Ф. И. Типография Киево-Печерской лавры : ист. очерк : 1606–1616–1619. – Т. 1 : 1606–1616–1721. – К. : Тип. Киево-Печерской лавры, 1918. – 504 с.
26. Феодосій (Софонович). Выклад о церкві святій / упоряд. о. Ю. Мицик. – К. : Видав. дім «КМ Академія», 2002. – 112 с.

27. Феодосій Софонович. Хроніка з літописців стародавніх / підгот. тексту до друку, передм., комент. Ю. А. Мицика, В. М. Кравченка. – К. : Наук. думка, 1992. – 335 с.

28. Українська література XVII ст. : Синкретична писемність. Поезія. Драма-тургія. Белетристика / вступ. слово, упоряд. і примітки В. І. Кречотня; ред. тому О. В. Мишанич. – К. : Наук. думка, 1987. – 608 с. – (Б-ка укр. л-ри).

## References

1. Buran, V. Ya., Medvedieva, V. M., Kovalchuk H. I., et al. (2003). *Slovnnyk knyhoznavchyykh terminiv* [Bibliological term dictionary]. Kyiv: Vydavnytstvo Aratta. [In Ukrainian].

2. Apanovich, E. M. (1976). Knigovedenie i ego zadachi v svete aktualnykh problem sovetskogo knizhnogo dela [Bibliology and its tasks in the light of the urgent problems of Soviet book publishing]. In *Problemy rukopisnoi i pechatnoi knigi* [Issues of handwritten and printed books] (pp. 158–167). Moscow. [In Russian].

3. Apanovich, E. M. (1983). *Rukopisnaia svetskaya kniga XVIII v. na Ukraine. Istoricheskie sborniki* [Handwritten secular book of the 18th century in Ukraine. Historical collections]. Kyiv. [In Russian].

4. Boianivska, M. B. (2001). Knyhopysannia [Book writing]. In V. S. Aleksandrovych, V. H. Balushok, M. B. Boianivska, et al., *Istoriia ukrainskoi kultury: ukrainska kultura XIII – pershoi polovyny XVII stolit* [History of Ukrainian culture: Ukrainian culture of the 13th – first half of the 17th century] (in 5 vols., B. Ye. Paton, Ed., Vol. 2, pp. 510–525). Kyiv: Naukova dumka. [In Ukrainian].

5. Bovhyria, A. M. (2010) Rukopysni istorychni zbirnyky v hetmanshchyni XVIII st. [Handwritten historical collections in Hetmanate of the 18th century]. In *Istoriografichni doslidzhennia v Ukraini* [Historiographic studies in Ukraine: collection of scientific works], Is. 20, pp. 179–196. Kyiv. [In Ukrainian].

6. Frys, V. Ya. (2003). *Istoriia kyrylychnoi rukopysnoi knyhy v Ukraini: X–XVIII st.* [History of Cyrillic manuscripts in Ukraine: 10th–18th centuries]. Lviv. [In Ukrainian].

7. Zapasko, Ya. P., Isaievych, Ya. D. (1981). *Kataloh starodrukiv, vydanykh na Ukraini* [Catalogue of old-printed editions, published in Ukraine]: Vol. 1. 1574–1700. Lviv: Vyshcha shkola. [In Ukrainian].

8. Bondar, N. P., Kyselov, R. Ye, Rosovetska, T. M. (Comps.). (2008). *Kyrylychni starodruky XV–XVII st. u Natsionalnii bibliotetsi Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho* [Cyrillic old-printed editions of the 15th–17th centuries in V. I. Vernadsky National Library of Ukraine] (H. I. Kovalchuk, Ed.). Kyiv. [In Ukrainian].

9. Zabolotna N. V. (2016). Konvoliuty pochaivskykh kyrylychnykh starodrukiv z vydanniamy inshykh drukaren u svitli knyzkovoi kultury Ukrainy XVIII st. : formuvannia i pobutuvannia (na prykladi prymirnykiv z fondiv NBUV) [Convolutives of Pochaiv Cyrillic old-printed editions with editions of other printing houses in the light of book culture of Ukraine of the 18th century: development and history (through the example of copies from VNLU fonds)]. In *Naukovi pratsi NBUV* [Scientific works of VNLU], Is. 44, pp. 225–238. Kyiv. [In Ukrainian].

10. Lebedev, A. (1916). *Rukopisi Tserkovno-arkheologicheskogo muzeia Imperatorskoi Kievskoi dukhovnoi akademii* [Manuscripts from the Church Archaeology Museum of Imperial Kiev Theological Academy]. Saratov: Volga. [In Russian].

11. Dianova, T. V., Kostiukhina, L. M. Comps.). (1980). *Vodiane znaki rukopisei Rossii XVII v.: po materialam otdela rukopisei GIM* [Watermarks from Russian manuscripts of the 17th century: based on the materials of Manuscripts Department of the State Historical Museum]. Moscow: State Historical Museum. [In Russian].

12. Dianova, T. V. (1993). *Filigrani XVII veka po staropechatnym knigam* [Filigrees of the 17th century from old printed books]. Moscow: State Historical Museum. [In Russian].

13. Dianova, T. V. (1997). *Filigrani XVII–XVIII vv. “Golova shuta”: catalog* [Filigrees of the 17th–18th centuries. “Jester Head”: catalogue]. Moscow: State Historical Museum. [In Russian].

14. Kamanin, I. M. *Vodiani znaky na paperi ukrainskykh dokumentiv XVI–XVII st. (1566–1651)* [Watermarks on paper of Ukrainian documents of 16th–17th centuries (1566–1651)]. Kyiv: Printing house of All-Ukrainian Academy of Sciences of Ukraine. [In Ukrainian].

15. Laucevicius, E. (1967). *Popierus Lietuvoje XV–XVIII a.: atlasas*. Vilnius: Mitis. [In Lithuanian].

16. Petrov, N. I. (1896). *Opisanie rukopisnykh sobranii, nakhodiashchikhsia v gorode Kieve* [Description of handwritten collections located in Kyiv city]: *Is. 2. Sobraniia rukopisei Kievo-Pecherskoi Lavry, Kievskikh monastyrei Zlatoverkho-Mikhailovskogo, Pustynno-Nikolskogo, Vydubitskogo i zhenskogo Florovskogo i Desiatinnoi tcerkvi* [Collections of manuscripts of the Kyiv-Pechersk Lavra, Kyiv monasteries: St. Michael's Golden-Domed, Pustynno-Mykolaiivskiy, Vydubychi, and female Florovskiy, and the Church of the Tithes]. Moscow: Universitetskaia tipografiia. [In Russian].

17. Dobrianska, T. A. (2016). Drukowane “Zhytjie sv. kniazia Volodymera” u skladi rukopysnoho zbirnyka 1671 r. [Printed “Life of St. Prince Vladimir” in the manuscript collection of 1671]. In *Biblioteka. Nauka. Komunikatsiia: formuvannia natsionalnoho informatsiinoho prostoru* [Library. Science. Communication: formation of the national information space]: *Proceedings of the International Scientific Conference* (pp. 161–163). Kyiv. [In Ukrainian].

18. Petrov, N. I. (1904). *Opisanie rukopisnykh sobranii, nakhodiashchikhsia v gorode Kieve* [Description of handwritten collections located in Kyiv city]: *Is. 3. Biblioteka Kievo-Sofiiskago sobora* [Library of Kyiv-Sophia Cathedral]. Moscow: Universitetskaia tipografiia. [In Russian].

19. Vladimirov, P. V. (1889). Yuznorusskoe zhytie sv. Vladimira XVII v. [The Southern-Russian life of St. Vladimir in the 17th century]. In *Kievskaiia starina* [Kyiv antiquity] (Appendix, Vol. 24, No. 2, pp. 11–20). Retrieved from <http://litopys.org.ua/rizne/star20.htm>. [In Russian].

20. Perets, V. N. (1962) *Issledovaniia i materialy po istorii starinnoi ukrainskoi literatury XVI–XVIII vekov* [Research and materials on the history of Ukrainian literature of the 16th–18th centuries]. Moscow: Academy of Sciences of the USSR. Retrieved from [https://eknigi.org/gumanitarnye\\_nauki/144155-issledovaniya-i-materialy-po-istorii-starinnoj.html](https://eknigi.org/gumanitarnye_nauki/144155-issledovaniya-i-materialy-po-istorii-starinnoj.html). [In Russian].

21. Pavlenko, H. I. (1984). *Stanovlennia istorychnoi beletrystyky v davnii ukrainskii literaturi* [Development of historical belles-lettres in old Ukrainian literature]. Kyiv: Naukova dumka. [In Ukrainian].

22. Pavlenko, H. I. (2002). Ipostas Volodymyra Sviatoho v ukrainskykh rukopysnykh zhytiakh XVII–XVIII st. [Hypostasis of Volodymyr the Saint in Ukrainian handwritten hagiography of the 17th–18th centuries]. In *Mahisterium: zbirnyk naukovykh prats* [Magisterium: collection of scientific works]: *Is. 8. Literaturoznavchi studii* [Literary studies], pp. 63–71. Kyiv: Stylos. [In Ukrainian]. Retrieved from [http://mag.ukma.edu.ua/index.php?option=com\\_content&task=view&id=22](http://mag.ukma.edu.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=22). [In Ukrainian].

23. Zhylenko, I. V. (2013). *Pizni ukrainski zhyttaa sviatoho kniazia Volodymyra* [Late Ukrainian lives of King Volodymyr]. Kyiv: Feniks. Retrieved from [http://shron.chtyvo.org.ua/Zhylenko\\_Iryna\\_Volodymyrivna/Pizni\\_ukrainski\\_zhyttaa\\_sviatoho\\_kniazia\\_Volodymyra.pdf](http://shron.chtyvo.org.ua/Zhylenko_Iryna_Volodymyrivna/Pizni_ukrainski_zhyttaa_sviatoho_kniazia_Volodymyra.pdf). [In Ukrainian].

24. Guseva, A. A., Kameneva, T. N., Polonskaia, I. M. (Comps.). (1981). *Ukrainskie knigi kirillovskoi pechati XVI–XVII vv.: katalog izdani, khraniashchikhsia v Gosudarstvennoi biblioteke SSSR imeni V. I. Lenina*. [Ukrainian Cyrillic type books of the 16th–17th centuries: catalog of editions, deposited in V. I. Lenin State Library of USSR]: *Is. 2, vol. 1. Kievkie izdaniia 2-i poloviny XVII v.* [Kyiv editions of the second half of the 17th century]. Moscow. [In Russian].

25. Titov, F. I. (1918). *Tipografiia Kievo-Pecherskoi lavry: istoricheskii ocherk: 1606–1616–1619* [Typography of Kyiv-Pechersk Lavra. Historical essay: 1606–1616–1619]: *Vol. 1. 1606–1616–1721*. Kyiv: Typography of Kyiv-Pechersk Lavra. [In Russian].

26. Feodosii (Sofonovych). (2002). *Vykklad o tserkvi sviatii* [History of Saint Church] (p. Yu. A. Mytsyk, Comp.). Kyiv: Vydavnychiy dim “KM Akademiia”. [In Ukrainian].

27. Feodosii Sofonovych. (1992). *Khronika z litopysystiv starodavnykh* [Chronicles from old annals] (Yu. A. Mytsyk, V. M. Kravchenko, Comps.). Kyiv: Naukova Dumka. [In Ukrainian].

28. Krekoten, V. I., Myshanych, O. V. (Comps.). (1987). *Ukrainska literatura XVII st.: Synkretychna pysemnist. Poeziia. Dramaturhiia. Beletrystyka*. [Ukrainian literature of the 17th century. Syncretic literature. Poetry. Drama. Belles-lettres]. Kyiv: Naukova dumka. [In Ukrainian].

***Bondar Nataliia Petrivna, Burhomistrenko Tetiana Andriivna***

*V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*

**Rare copy of “Life of Saint Volodymyr” (Kyiv, 1670) from the manuscript Corpus of Lives of the Saints as a source for the 17th century Kyiv hagiography study.**

In the article a rare copy of an old-printed edition of “Life of Saint Volodymyr”, published circa 1670 in the Kyiv-Pechersk Lavra printing-house is characterized. The copy was included to Corpus of Lives of the Saints of the 17th–18th centuries from the collection of Church and Archeological museum of Kyiv Ecclesiastical Academy (Fond 301, Unit 416L). According to the modern advances of codicology, archeology, filigranology it became possible to critically review the data of descriptions, which brought new results. The approximate dating of the old-printed edition, which has no title and



imprint, is confirmed. The publishing history of “Life of Saint Volodymyr” is analyzed. The research of the copy is accompanied by the complex description of overall manuscript hagiography codex, the analysis of its content, specifics, ownership notes and paper filigrees. Archeographic analysis of Corpus of Lives of the Saints was combined with study of formation of Ukrainian hagiography complex of the second half of the 17th – the early 18th centuries.

*Key words:* Corpus of Lives of the Saints from the collection of Church and Archeological Museum of Kyiv Ecclesiastical Academy, copy of Kyiv edition of “Life of Saint Volodymyr” of 1670, Lives of old ukrainian saints, handwritten books, convolutes, codex, filigrees.

***Бондарь Наталия Петровна, Бургомистренко Татьяна Андреевна***

*Национальная библиотека Украины имени В. И. Вернадского*

**Редкий экземпляр «Жития святого Владимира» (Киев, 1670) в составе рукописного сборника житий святых как источник изучения киевской агиографии XVII ст.**

В статье охарактеризован редкий экземпляр старопечатного издания «Жития святого Владимира», изданного около 1670 г. в типографии Киево-Печерской лавры, размещенный в составе Сборника житий святых XVII–XVIII ст. из коллекции Церковно-археологического музея при Киевской духовной академии (ф. 301, № 416Л). В соответствии с современными достижениями кодикологии, археографии, филигранологии стал возможен критический пересмотр данных описаний, в результате чего были получены новые результаты. Подтверждена датировка старопечатной книги, не имеющей титула и выходных сведений. Проанализирована история публикации «Жития святого Владимира». Исследование экземпляра издания сопровождается комплексным описанием всего рукописного житийного кодекса, анализом его состава, особенностей, владельческих записей и филиграней бумаги. Археографический анализ житийного сборника осуществлен с учетом анализа формирования украинского агиографического комплекса второй половины XVII – начала XVIII ст.

*Ключевые слова:* Сборник Житий Святых из коллекции Церковно-археологического музея при Киевской духовной академии, экземпляр киевского издания «Житие святого Владимира» 1670 г., жития давнеукраинских святых, рукописные книги, сборники-конволюты, рукописные кодексы, филигранны.